

О. Ю. Мухін

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КОСМОНАВТА В СУЧАСНИХ ФІЛЬМАХ КОСМІЧНОЇ ФАНТАСТИКИ США ХХІ СТ.

О. Ю. Мухін. Психологічний портрет космонавта в сучасних фільмах космічної фантастики США ХХІ ст.

Розглянуто психологічний портрет космонавта, який продемонстровано в новітніх американських фільмах космічної фантастики ХХІ ст. Виявлено та охарактеризовано найтипівіші психологічні риси космонавтів у стрічках «Інтерстеллар» (2014 р., реж. — К. Нолан), «Марсіанин» (2015 р., реж. — Р. Скотт), «До зірок» (2019 р., реж. — Д. Грей). За допомогою системного, компаративного та аксіологічного методів виявлено три психологічні риси, що мають різний вплив на особистість і характер космонавта.

Результати цієї статті є внеском у дослідження новітнього етапу історії космічної кінофантастики, а також вони показують перспективний напрям для подальших розвідок у цьому сегменті. Окрім того, результати статті містять систематичний огляд важливого сегменту космічної кінофантастики, а саме — американського сектору цього жанру, стрічки якого є дуже касовими та найвідомішими у всьому світі.

Ключові слова: наукова фантастика, кіно, кінематограф, американський кінематограф, американські фільми, космонавт, кінофантастика.

O. Mukhin. Psychological portrait of astronaut in modern American space fiction films of XXI century

This paper discloses a general psychological portrait of astronaut, which is shown in latest American space fiction films of XXI century. The purpose of this article is to find the most typical psychological features of astronauts, which are presented in films “Interstellar” (2014, director — K. Nolan), “The Martian” (2015, director — R. Scott), “Ad Astra” (2019, director — J. Gray).

The methodology of this article includes the using of axiological, systematic and comparative methods. Each of these methods helps to discover

three important moral traits, which form the astronaut’s nature and personality.

The results of this article are a primary investment to the researches, which are dedicated to the modern era of American cinema space fiction.

The scientific novelty of this work lies in systematic review of American space fiction films, which belong to modern and actual realistic vector of storytelling, where the space fiction genre realizes its development nowadays.

Keywords: *science fiction, cinema, cinematography, American cinematography, American movies, astronaut, space.*

Актуальність теми дослідження. Жанр космічної кінофантастики у наш час отримав нову хвилю популярності, оскільки нові фільми цього жанру транслюють проблеми, які є гострими для сьогодення. У суспільному плані — це проблеми екології, розвитку технологій. В особистісному плані — це проблеми індивіда, які торкаються усвідомлення своєї ролі в родині та на роботі, співвідношення себе із суспільством, пошук свого призначення, тощо. Нині в США збільшується сегмент стрічок космічної кінофантастики, які є близькими саме до проблем особистісного рівня, і пропонують певні рішення цих складностей. Оскільки фільми цього напрямку є новітніми, дослідження їх проблематики розпочалося нещодавно, і воно відбувається фрагментарно. І такі екзистенційні питання, що закладені в цих стрічках, зокрема побудова родинних відносин, усвідомлення сутності своєї роботи, — на сьогодні залишаються недослідженими. І саме ця проблематика буде розглянута у новітніх стрічках космічної кінофантастики, з погляду того, як вона формує особистість та світогляд космонавта.

Постановка проблеми. У межах нинішнього етапу розвитку космічної кінофантастики повноцінно розвиваються два напрями. Першим є сегмент фільмів з масштабно-епічним стилем оповідання, який зараз просувається завдяки вже відомим серіям фільмів («Зоряні Війни», «Зоряний трек» тощо), а також стрічок, де присутній зв'язок космічної фантастики із супергеройським жанром («Тор», «Вартові Галактики», «Супермен» та ін.). Другим є напрям фільмів із більш реалістичним оповіданням («Інтерстеллар», «Марсіанин», «До зірок» тощо), який порушує суспільні та особистісні проблеми нашого часу. Щодо цього сегменту фільмів є праці, у яких розглядалися глобальні та суспільні проблеми з погляду релігії, соціології. Але по цих стрічках є брак досліджень саме проблем особистості, які стосуються родинних відносин, стосунків у колективі, пошуку свого призначення. І ці проблеми індивіда важливо проаналізувати з точки зору космонавтів. Оскільки їхня професія є дуже складною, і задля успіхів у роботі їм доводиться багато чим жертвувати, то специфіка цієї професії, певною мірою, впливає на їх бачення родинних та робочих відносин, усвідомлення свого призначення. Тобто професія багато в чому формує психологічний портрет космонавта. Тому так важливо осмислити психологічний портрет космонавта та виявити, яким є його ставлення до любові, дружби, життєвого покликання. У статті буде розглянуто та осмислено ці основні риси, що формують психологічний портрет космонавта, з точки зору загальнолюдських цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо тим стрічкам жанру, що розглядаються в статті, присвячені праці Д. Адаїра, Б. Нір, М. Алькубєре, Н. Криницької, А. Пурнамасарі, Д. Сандса, С. Руїганга. Д. Адаїр завдяки дослідженню новітніх фільмів жанру з точки зору християнства (J. Adair, "The Virtues of Being Human: Faith, Hope, and Love in James Gray's *The Immigrant* (2013), *The Lost City of Z* (2016), and *Ad Astra* (2019)", 2020) виявив ті почуття, які забезпечують мотивацію космонавта і його психологічну стійкість — почуття надії та

любові до близьких. Також з погляду християнства вчена Б. Нір провела деталізоване дослідження культової сучасної стрічки «Інтерстеллар» (Nir, 2014), у якому, завдяки порівнянню стрічки з ключовими подіями з Біблії, виявила вплив біблійних історій на сюжет стрічки: такі християнські мотиви, як «Апокаліпсис», «Ноев Ковчег», «Месія» — сформуvalи проблематику стрічки. Дослідниці С. Сусілаваті та А. Пурнамасарі теж зробили свій внесок в аналіз психологічного портрету космонавта в новітніх стрічках жанру (Susilawati & Purnamasari, 2015), і під час розбору фільму «Марсіанин», вони дійшли до того, що для особистості космонавта є основоположними не лише професійна компетентність та ерудиція, але й такі загальнолюдські якості, як мужність, почуття гумору і працьовитість. Окрім цього, у дослідженні цієї тематики важливим є внесок вітчизняної дослідниці Н. Криницької, яка досліджувала новітні стрічки жанру з точки зору історії фронтиру (Криницька Н. І., «Міфологія фронтиру в сучасній американській науковій фантастиці на прикладі літератури та кіномистецтва», 2017) і дійшла висновку, що психологічний портрет космонавта містить у собі ідею фронтиру, а саме — образ вольової особистості, яка завдяки своїй стійкості, винахідливості, рішучості здатна вижити та підкорити суворий та непривітливий простір, що і простежується у намаганні героїв цих стрічок вижити на чужих планетах. Отже, можна засвідчити, що в зазначених розвідках проаналізовано психологічний портрет космонавта дуже фрагментарно, і часто з погляду спеціалізованої науки — релігієзнавства, історії. Існує брак досліджень психологічного портрету космонавта саме з точки зору загальнолюдських цінностей, які формують його як особистість. І тому у цій статті пропонується огляд психологічного портрету космонавта з погляду загальнолюдських рис та цінностей, і їх трансформації під впливом роботи та образу життя космонавта.

Мета статті — охарактеризувати психологічний портрет космонавта, виявити специфіку і умови його формування. Важливо також з'ясувати, які цінності та якості є пріоритетними

для космонавта, і як вони проявляють себе під впливом його професії. І це буде розглянуто на прикладах фільмів «Інтерстеллар», «Марсіанин», «До зірок».

Виклад основного матеріалу дослідження.

У цій статті буде охарактеризовано три психологічні риси космонавта, які стосуються їх зв'язку з родиною, їх сприйняття колективу як єдиного організму, та їх адаптованість до незнайомих обставин життя на нових планетах. Важливо також простежити, як ці риси впливають на вчинки та життєву долю космонавтів.

У згаданих вище фільмах важливою рисою космонавтів є їх відносини з родиною. Часто у стрічках ця проблема призводить до негативного кінця, коли космонавти визнають втрату зв'язків з рідними, проте не намагаються їх поновити. Передусім слід згадати фільм «Інтерстеллар», в якому раніше аналізували проблему родини з погляду християнської ідеології (Nig, 2014, с. 64–67), проте тут ці відносини розглядаються із загальнолюдського погляду. У цьому фільмі проблема в сімейних відносинах почалася, коли внаслідок екологічної катастрофи на Землі космонавт Купер полетів у космос із завданням знайти нові планети, придатні для людського життя. Внаслідок цього, його діти, що лишилися на Землі, образились на батька та не спілкувалися з ним 20 років. З цього конфлікту постає питання: а чи дійсно жертва близькими є вартим кроком задля вирішення глобальних викликів. Фактично перед космонавтом стоїть складний вибір: необхідність допомогти людству, як почесне покликання, або сімейна ідилія, як особисте щастя та основа морального здоров'я. Цей вибір для космонавта є надважким, адже обидві позиції є значимими, обидві цінності є рівнозначними, і проблема вибору є індивідуалізованим актом. Проте, як зазначила у своєму дослідженні вчена С. Руїганг, саме любов до доньки допомогла Куперу налагодити співпрацю з нею, та виконати свою місію з порятунку людства (Ruigang, 2020, с. 7). Тому для космонавта в цій дилемі важливіше мають бути стосунки з рідними, оскільки вони дають йому натхнення та сил для його роботи.

Також криза в сімейних відносинах показана у фільмі «До зірок», де відомий космонавт Кліффорд МакБрайд полетів з дослідницькою місією до Нептуна, і в процесі виконання завдання пропав зі зв'язку на довгий час. Життя власної дружини і сина не дуже цікавили Кліффорда, тому він завжди уникав їх і проводив більшість часу на завданнях, як і в цьому випадку. На розшуки Кліффорда було відправлено його сина — Роя, який теж став космонавтом, та переживав кризу стосунків з нареченою. І коли Рой побачив батька, він був шокований батьківським ставленням до родини і його відмовою повернутись із сином на Землю. Розчарований вибором батька, Рой після повернення на Землю вийшов у відставку, і зміг налагодити стосунки з нареченою. Тут у стосунках батька та сина проглядається ще одна опозиція, де Кліффорд представляє собою відлюдника, для якого самотність є комфортним станом, що допомагає сконцентруватися на роботі, а Рой являє собою відкриту особу, яка не може жити в ізоляції та потребує уваги і любові до себе, а тому — не є емоційно пристосованою до специфіки роботи космонавта. Для когось вибір Роя може бути близьким, не випадково, що його сильна потреба у любові освітлювалася в позитивному ключі, у працях західних вчених (Adair, 2020, с. 17–22). На відміну від кінострічки «Інтерстеллар», цей фільм показує, що для придатності космонавта для роботи важливе не лише натхнення, але і стресостійкість, витримка самотності, які є притаманними далеко не усім людям.

Отже, із сюжетів цих фільмів можна виснувати, що успішна кар'єра та щасливе сімейне життя не завжди є сумісними для космонавта. Обидві речі потребують багато часу і сил. А намагання поєднати їх часто може призвести до душевних травм близьких людей та втрати їхнього часу. Тому добрі сімейні відносини можуть бути натхненням для космонавта на його роботі, проте кращим кандидатом для цієї роботи є інтроверт або кар'єрист, найвищою цінністю для якого буде успіх на роботі, і який є стійким до ізоляції та вільним від прив'язаностей. Саме така особа може пожертвувати свої сили,

час, та навіть життя заради досягнення прогресу в космічній галузі.

Наступною рисою є адаптивність космонавта до нових умов оточення та проживання, та його мобільне мислення, яке допомагає астронавтам своєчасно та успішно досліджувати нові планети. Ця адаптивність має підсилюватися високим рівнем практичної підготовки космонавта. Прикладом цієї адаптації є історія астронавта Марка Уотні з фільму «Марсіанин», який внаслідок природної катастрофи був випадково покинутий на Марсі своєю командою та опинився в повній ізоляції. Спочатку в Марка пробудилася мотивація, щоб вижити в цих умовах завдяки складу його характеру. Почуття гумору, смиренність, працьовитість забезпечили психологічну стійкість космонавта та його готовність шукати вихід з цього становища (Susilawati & Purnamasari, 2019, с. 49–53). Проте саме завдяки багажу знань з точних наук Марк зміг прожити на Марсі великий час: налагоджував техніку, засоби комунікації та поповнював харчові запаси. Раніше ця історія виживання розглядалася дослідницею Н. Криницькою як приклад реалізації ідеології фронтиру (Криницька, 2017, с. 27–28), проте ця сюжетна лінія також наводить нас на проблему, що пов'язана з кризою в освіті. У цій картині виживання зазначається опозиція між освітньо-професійною підкованістю людини — як гарантії порятунку з біди, і суворими умовами чужого середовища, які є символом ізоляції неосвіченої людини та які можуть призвести до її загибелі. З цієї опозиції можна висувати, що адаптивність космонавта, що підтверджується його професійною компетенцією, є визначальною рисою його портрету. Вона має виступати своєрідним інстинктом самозбереження космонавта на роботі. А також цей фільм закликає аудиторію не відмовлятися від точних наук, сприяючи їх популяризації на прикладі цієї історії-катастрофи. І як свідчить дослідник Д. Сандс, у цьому сенсі кінострічка «Марсіанин» не тільки популяризувала точні науки, але і збільшила суспільний інтерес до діяльності вчених, що працюють зі складною технікою (Sands, 2018, с. 62–63).

Не менш важливою рисою психологічного портрету космонавта є почуття дружби з колегами. На всіх етапах роботи космонавта — під час навчання, підготовки до польоту, перебування на чужих планетах та у космосі — дружба у фільмах переважно трактується як важлива мотивація, що підвищує у космонавтів рівень довіри і взаєморозуміння, та допомагає їм ухвалювати взаємоузгоджені рішення заради успіху на роботі. У попередньому дослідженні на прикладі фільму «Ворог мій» (1985) автором проаналізовано психологічну адаптацію космонавта, яка дозволяє йому розвинути дружні контакти з інопланетянами, навіть якщо вони є ворогами щодо людей (Mukhin, 2021, с. 20–22). Проте в цій розвідці дружба розглядається саме на рівні робочих відносин космонавта, як комунікація у колективі впливає не тільки на сумісну працю космонавтів, але і на їх життєву долю у важку хвилину.

Так, у стрічці «Марсіанин» продемонстровано, як почуття дружби врятувало життя Марка Уотні, коли його колеги повернулись за ним на Марс, усупереч заборонам керівництва. Саме цей вчинок дозволив усій команді повернутися живими додому. І колеги Марка виявили своє почуття дружби та взаємовиручки на найбільш гідному рівні. Тому у цій розв'язці простежуються два символи: дружба, яка об'єднує колег, відкидає їх суперечки і яка завдяки підвищенню взаємодовіри забезпечує колективу космонавтів спільні успіхи та виживання, а також замкнутість, що для космонавта є втіленням його абсолютної беззахисності, що призведе до його провалу на роботі, або навіть — загибелі. Тому почуття дружби є невіддільною частиною психологічного портрету космонавта, і аналогічно родинним відносинам, є соціальною складовою його особистості.

Висновки. Отже, у статті окреслено психологічний портрет космонавта, невід'ємними рисами якого є теплі стосунки з рідними, адаптивність до складностей роботи, почуття міцної дружби з колегами. Виявлено значимість кожної з цих рис для космонавта, і яким чином вони проявляють себе під впливом професійної

діяльності. Опрацьовано саме реалістичний сегмент фільмів космічної фантастики, але не менш важливим для подальших досліджень є сектор фільмів із масштабно-епічним стилем оповідання та розбір їх сенсів та проблематики.

Список посилань

- Криницька, Н. І. (2017). Міфологія фронтиру в сучасній американській науковій фантастиці на прикладі літератури та кіномистецтва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 76, 23–28.
- Adair, J. (2020). The Virtues of Being Human: Faith, Hope, and Love in James Gray's *The Immigrant* (2013), *The Lost City of Z* (2016), and *Ad Astra* (2019). *Journal of Religion & Film*, №2, 1–27.
- Alcubierre, M. (2017). Astronomy and space on the big screen: How accurately has cinema portrayed space travel and other astrophysical concepts? *«Metode»*, №7, 211–219.
- Mukhin, O. Y. (2021). Issues of international communication and surviving in an unfriendly social environment in Wolfgang Petersen's movie «Enemy mine» (1985). *Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених*, 22–23 квітня 2021 р., Харків, ХДАК.
- Nir, B. (2014). Biblical Narratives in INTERSTELLAR. *Science fiction and religion*, 6, №1, 53–69.
- Ruigang, S. (2020). *Love, Gender and Anthropocentrism in the Wandering Earth, Interstellar and Avarya*. Hong-Kong, The Chinese University of Hong Kong, Faculty of Intercultural studies. [In English].
- Sands, J. (2018). Technical filmmaking and scientific narratives: Has science overtaken fiction in recent science fiction? An analysis of *Gravity*, *Interstellar*, and *The Martian*. *South African Journal of Philosophy*, №37, 53–65.
- Susilawati, S., & Purnamasari, A. (2019). Moral values in *The Martian* (2015). *Concept: Community Concern for English Pedagogy and Teaching*, №5, 46–59.
- Krynytska, N. I. (2017). Frontier's mythology in modern American science fiction on the example of literature and cinema. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 76, 23–28. [In Ukrainian].
- Mukhin, O. Y. (2021). Issues of international communication and surviving in an unfriendly social environment in Wolfgang Petersen's movie «Enemy mine» (1985). *Kultura ta informatsiine suspilstvo XXI stolittia: materialy vseukrainskoi naukovo-teoretychnoi konferentsii molodykh uchenykh*, 22–23 kvitnia 2021, Kharkiv, KhDAK. [In English].
- Nir, B. (2014). Biblical Narratives in INTERSTELLAR. *Science fiction and religion*, 6, No. 1, 53–69. [In English].
- Ruigang, S. (2020). *Love, Gender and Anthropocentrism in the Wandering Earth, Interstellar and Avarya*. Hong-Kong, The Chinese University of Hong Kong, Faculty of Intercultural studies. [In English].
- Sands, J. (2018). Technical filmmaking and scientific narratives: Has science overtaken fiction in recent science fiction? An analysis of *Gravity*, *Interstellar*, and *The Martian*. *South African Journal of Philosophy*, No. 37, 53–65. [In English].
- Susilawati, S., & Purnamasari, A. (2019). Moral values in *The Martian* (2015). *Concept: Community Concern for English Pedagogy and Teaching*, No. 5, 46–59. [In English].

Надійшла до редколегії 22.11.2021

References

- Adair, J. (2020). The Virtues of Being Human: Faith, Hope, and Love in James Gray's *The Immigrant* (2013), *The Lost City of Z* (2016), and *Ad Astra* (2019). *Journal of Religion & Film*, No. 2, 1–27. [In English].
- Alcubierre, M. (2017). Astronomy and space on the big screen: How accurately has cinema portrayed space travel and other astrophysical concepts? *«Metode»*, No. 7, 211–219. [In English].